

Dobrzycki, Jerzy

Sprawozdanie z działalności statutowej Instytutu Historii Nauki PAN w 1994 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/1, 193-198

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI STATUTOWEJ
INSTYTUTU HISTORII NAUKI PAN W 1994 R.

PRACE BADAWCZE

1. Badania źródłowe nauki łacińskiego średniowiecza:
repertoria, edycje i analiza tekstów, opracowania monograficzne

Repertorium auctorum Bohemorum... P. Spunara, t. II – po korektach autorskich zostało przekazane do produkcji („Studia Copernicana” t. 36). Przygotowano we współpracy z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika kolejną, IV księgę *Perspektywy Witelona*. J. Soszyński przygotował do druku rozprawę doktorską *Kronika papieży i cesarzy Marcina Polaka* („Studia Copernicana” t. 34) i pracował nad silesiakami w Bibliotece Marciana w Wenecji. A. Słomczyńska przygotowuje pracę na temat *Etyka lekarska w XV w. – Tomasz z Wrocławia* oraz kontynuuje badania nad średniowieczną recepcją *Ekonomiki Arystotelesa* (Durand z Alwernii, Tomasz z Akwinu). J. Burchardt przygotował edycję krytyczną *Regimen sanitatis* Tomasza z Wrocławia.

Trzytomowy zbiór korespondencji Jana Heweliusza opracowany został przez zespół pod kierownictwem P. Czartoryskiego w ramach odrębnego projektu badawczego.

M. Frankowska-Terlecka kontynuowała badania nad pojęciem sprawiedliwości w XIII w. oraz podjęła pracę nad przekładem *Le Roman de la Rose*. M. Zgórzak opracował wstępnie temat Grzegorza z Arezzo i jego komentarza do *Farsalii* Lukana. M. Malewicz przygotowuje rozprawę na temat średniowiecznych apologii sztuki astrologicznej. Studium I. Żbikowskiej z zakresu bliskowschodnich korzeni kosmologii europejskiej *Babylonian Discovery of Planets* przyjęte zostało do druku w „Vistas in Astronomy”.

2. Europa środkowo-wschodnia – wkład w tworzenie nauki nowożytnej

J. Dobrzycki ukończył wraz z prof. R. Kremerem (Dartmouth College, USA) rozprawę ujawniającą zakres oddziaływania arabskiej astronomii matematycznej w Europie; praca rzuca nowe światło na genezę pewnych rozwiązań w pracach uczonych europejskich, od Peurbacha do Kopernika.

G. Rosińska badała źródła do matematyki europejskiej XV w. – rezultatem są dwie prace dotyczące teorii liczb w matematyce Renesansu oraz wczesnej znajomości algebry w środowisku Akademii Krakowskiej na przełomie XV i XVI w. M. Kokowski ukończył pracę na temat aspektów metodologicznych dzieła Kopernika. Studium J. Babicza dotyczyło kartografii renesansowej w jej relacjach z kartografią Ptolemeusza. J. Włodarczyk przygotował pierwszy przekład traktatu Jana Heweliusza *O ruchu libracyjnym Księżyca* jako punkt wyjścia do badania związków między obserwacjami i teorią w astronomii XVII wieku.

3. Dzieje edukacji i kultura umysłowa elit w Polsce XVII i XVIII wieku

Polskie i litewskie peregrynacje naukowe do krajów Europy zachodniej w XVI-XVII wieku były przedmiotem badań W. Sokołowskiego. K. Targosz ukończyła obszerną część monografii *Intelektualne aspiracje kobiet w środowisku dworskim w Polsce XVII wieku*, dotyczącą zainteresowań kobiet wiedzą medyczną i przyrodniczą. Dzieje edukacji w Polsce w latach 1720-1740, wchodzące do syntezy *Edukacja w okresie staropolskim*, zostały opracowane przez T. Bieńkowskiego; kontynuował on również pracę nad genezą i treścią podręczników J.A. Komeńskiego.

I. Stasiewicz-Jasiukowa ukończyła i wydała monografię *Encyklopedia uniwersalna Księcia Biskupa Warmińskiego*, dokonując w świetle badań źródłowych merytorycznej reinterpretacji treści dzieła i nowej jego oceny. Nauki prawne oraz nowożytna koncepcja historii były przedmiotem badań M. Affka, który ukończył i obronił rozprawę doktorską na temat związków polsko-włoskich w naukach prawnych polskiego Oświecenia Stanisławowskiego (1764–1795) oraz Pawła Komorowskiego, który podjął badania koncepcji historii H. Bolingbroke’a i jej wpływu na historiografię polską. Dzieje edytorstwa źródeł historycznych i historyczno-prawnych w Polsce w XVIII wieku kontynuował J. Kurkowski. Przedmiotem studiów K. Bartnickiej były przemiany w życiu rodzinnym w XVIII w. w kontekście europejskim oraz szkolnictwo wyższe KEN traktowane porównawczo (uniwersytet strasburski).

4. Nowy obraz Polski w świetle archiwaliów wschodnich

Utrzymanie przez Instytut badań w krajach wschodnioeuropejskich, nawet w okresie trudności organizacyjno-finansowych, przyniosło w rezultacie dostęp do źródeł proveniencji polskiej oraz źródeł rosyjskich, dotyczących ziem dawnej Rzeczypospolitej trudno lub wcale dotąd niedostępnych. Umożliwiło to podjęcie badań o poważnym znaczeniu dla wzbogacenia obrazu historycznego Polski, przede wszystkim XVIII–XIX wieku. Dotyczy to głównie dwóch grup tematycznych: opisu kartograficznego i statystycznego ziem Wielkiego Księstwa Lite-

wskiego i Królestwa Kongresowego oraz dziejów edukacji w zaborze rosyjskim w szerokim aspekcie uwarunkowań kulturowych i politycznych:

Geografia i kartografia: J. Babicz z zespołem podjął na niedostępnych dotąd materiałach źródłowych (Główne Archiwum Wojskowe w Moskwie) badania nad procesem tworzenia podstawowych źródeł dla poznania fizjografii i infrastruktury Królestwa Kongresowego: *Atlasu statystycznego Królestwa* i materiałów opisowych do *Mapy Kwatermistrzostwa*. Podjęto przygotowania do edycji *Atlasu*.

Wynikiem badań W. Wernerowej jest krytyczna edycja opisów parafii litewskich z lat osiemdziesiątych XVIII w., zachowanych w Centralnej Bibliotece Naukowej AN Ukrainy w Kijowie. Opublikowano względnie przygotowano do druku zapisy z czterech dekanatów z pogranicza Litwy i Korony;

Edukacja w Królestwie i na ziemiach litewsko-ruskich: Problematyka ta objęta jest m.in. projektem badawczym Edukacja pod berłem carów (J. Miąso i L. Zasztowt). J. Miąso ukończył studia źródłowe podjęte dla potrzeb zamierzonej publikacji, zwłaszcza jej części dotyczącej Królestwa. Obszerna praca L. Zasztowta o szkolnictwie na ziemiach litewsko-ruskich od 1795 roku daje syntezę dziejów zmagania z ekspansją rosyjską i późniejszą sowietyzacją w dziedzinie oświaty. Pracy wykorzystującej rosyjskie archiwalia (oświata, sprawy wewnętrzne) towarzyszy bogata dokumentacja.

Druga rozprawa L. Zasztowta, ukończona w roku 1994, ma za temat nielegalne szkoły w Wileńskim Okręgu Naukowym w latach siedemdziesiątych XIX wieku. Dzieło, sięgające w pełni do niewykorzystanych dotąd źródeł, przede wszystkim z Archiwum Historycznego w Wilnie, ujawnia rozmiary polskiej działalności oświatowej (około 300 szkół).

Powyższy obraz działań podjętych przez Instytut uzupełnia szereg źródłowych studiów z dziejów nauk humanistycznych oraz przyrodniczych, medycyny i farmacji we Lwowie (B. Urbanek, R. Terlecki), Wilnie (B. Wysakowska, B. Płonka-Syroka, B. Urbanek, W. Grębecka, J. Malicki), Szczuczynie Litewskim (J. Kurkowski), Krzemieńcu (W. Grębecka – badania archiwaliów krzemienieckich z dziedziny dydaktyki nauk przyrodniczych, zachowanych w Kijowie). D. Kozłowska opracowała studium o działalności geologa – badacza Syberii, Leonarda Jaczewskiego.

5. Formowanie współczesnych form i treści nauk szczegółowych; Dzieje najnowsze; metodologia badań

Nauki o leku: B. Kuźnicka wraz z zespołem kontynuowała badania nad miejscem roślin odurzających w tradycjach kulturowych i w nauce. I. Arabas obroniła rozprawę doktorską *Badania opioidów oraz ich rola w rozwoju nauk*

o leku w Polsce XIX w. (wydana drukiem). Opublikowano również pracę zbiorową pod red. B. Kuźnickiej *Ekologia człowieka – historia i współczesność*. Lwowskie materiały archiwalne M. Dunin-Wąsowicza opracowała B. Wysakowska.

Nauki lekarskie: B. Urbanek przygotowała do druku publikację *Opieka społeczno-medyczna nad chorym w XIX wieku w Galicji* oraz opublikowała artykuł *Polskie archiwalia medyczne w Wilnie*. Kontynuowana jest, pod red. Z. Podgórskiej-Klawe, edycja *Słownika biograficznego polskich nauk medycznych XX wieku*. Podjęto studia nad uniwersytecką medycyną wrocławską w I połowie XIX wieku.

Tematykę organizacji życia naukowego czasów porozbiorowych podejmowali B. Orłowski (*Polacy w paryskiej École des Ponts et Chaussées*) i historycy oświaty: J. Schiller, *Nauczyciele warszawskich rządowych szkół średnich 1795–1862* (rozprawa doktorska), R. Jakubów – monografia szkoły Wawelberga-Rotwanda (od jej powstania do 1951). Formacja inteligencji krakowskiej w dobie autonomii Galicji jest przedmiotem opracowań K. Garlickiej, A. Biernackiego i R. Terleckiego.

S. Zamecki rozwinął badania nad powstaniem koncepcji atomistyczno-korpuskularnych w chemii XIX wieku. M. Kokowski, poza kontynuacją prac nad wkładem W. Natansona do fizyki teoretycznej i epistemologii fizyki, zajmował się badaniami refleksji metodologicznej w XX wieku w odniesieniu do nauk ścisłych. B. Kuźnicka opracowała założenia metodologiczne badań nad ekologicznym uwarunkowaniem relacji lek – człowiek. Poglądy dotyczące metodologii nauk przyrodniczych, reprezentowane przez Ludwika Flecka, były przedmiotem rozprawy B. Płonki-Syroki. M. Troszyński pracował nad zasadami edycji krytycznych korespondencji naukowej XIX i XX wieku.

Temat polskich kontaktów naukowych z krajami romańskimi był przedmiotem opracowań G. M. Pasztor i J. Piskurewicz. Zespół pod kierunkiem J. Różewicza przygotowuje edycję korespondencji Marii Skłodowskiej-Curie z uczonymi krajów wschodniej Europy. A. Chodakowska prowadziła badania na temat kształcenia nauczycieli szkół średnich II Rzeczypospolitej. J. Różewicz przygotowywał monografię Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej (Wilno 1930–1939).

Referaty na sympozjum *Nauka polska wobec totalitaryzmów* opracowali A. Biernacki i R. Terlecki. Studium L. Zasztowta *Alma Mater Vilnensis clandestina 1949–1945*, jest pierwszym źródłowym opracowaniem tajnego nauczania w Uniwersytecie Stefana Batorego. B. Orłowski pracował nad rozszerzoną wersją studium o emigracyjnych i podziemnych planach odbudowy techniki polskiej po II wojnie światowej. Dziełem R. Terleckiego jest ukończona i przygotowana do druku monografia Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, pierwsze opracowanie dziejów i dorobku jedynej poza krajem polskiej uczelni działającej nieprzerwanie od 1952 r.

Prace dokumentacyjne dotyczyły środowiska geografów (A. Ertman) oraz nauk o leku (B. Wysakowska).

WSPÓŁPRACA ZAGRANICZNA

Na stażach badawczych przebywali w roku ubiegłym:

J. Burchardt – Lipsk, Drezno – filozofia medycyny w średniowieczu;

J. Dobrzycki – Cambridge (USA) – przygotowanie wspólnych publikacji z zakresu astronomii Renesansu;

M. Malewicz – Bibl. Nat., Paryż – astrologia średniowieczna; J. Malicki – Wilno – organizacja nauki XX w.;

M. Affek – Neapol – nauki prawne włoskiego Oświecenia.

Instytut gościł w ramach stażów badawczych 3 osoby z Ukrainy i Litwy.

Staż doktorancki w Zakładzie Badań Kopernikańskich (średniowieczna filozofia przyrody) odbywał stypendysta Fundacji Fullbrighta (C. Kelso, Uniwersytet San Diego).

SESJE I KONFERENCJE

Nauka polska wobec totalitaryzmów – sesja zorganizowana przez Instytut w dniach 15–17 IX 1994 z uczestnictwem uczonych z kraju oraz przedstawicieli środowiska naukowego Polonii brytyjskiej i amerykańskiej. Sesja uzyskała dofinansowanie ze strony fundacji Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (Polonia Aid Foundation Trust) i Polskiej Akademii Nauk Wydział I.

W dniu 9 listopada 1994 r. z inicjatywy i przy współpracy Instytutu Włoskiego (dyr. F. Venturini) odbyła się sesja *Galileusz i Polska; Kopernik i Włochy*. Ze strony włoskiej uczestniczyli w niej prof. Paolo Galluzzi (prof. uniwersytetu w Sienie, dyr. florenckiego Istituto e Museo della Scienza) i Vincenzo Cappelletti z Uniwersytetu Rzymskiego, dyrektor Istituto della Enciclopedia Italiana.

Zespół Historii Kartografii wspólnie z Biblioteką Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zorganizował w dniach 17–18 listopada 1994 sesję na temat historii kartografii śląskiej.

Staraniem Pracowni Historii Nauk Medycznych zorganizowano ogólnopolską konferencję naukową poświęconą społeczno-kulturowemu kontekstowi medycyny (Wrocław, listopad 1994).

Wydawnictwa Instytutu eksponowane były na wystawach „Współczesna książka polska” w Wilnie i we Lwowie (grudzień 1994 r.).

STOPNIE AKADEMICKIE; DYDAKTYKA

Stopnie doktorskie uzyskali:

w Radzie Naukowej IHN

– Mariusz Affek – Związki polsko-włoskie w naukach prawnych polskiego Oświecenia doby stanisławowskiej (promotor: prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa)

– Iwona Arabas – Badania opioidów oraz ich rola w rozwoju u nauki o leku w Polsce XIX w. (promotor: prof. B. Kuźnicka)

– Jacek Soszyński – Kronika papieża i cesarza Marcina Polaka – XIII-wieczne kompendium historii powszechnej (promotor: prof. P. Czartoryski)

w Radzie Naukowej IBL

– Marek Troszyński – Raptularz Juliusza Słowackiego. Filologia i poetyka (promotor: prof. Z. Stefanowska).

Stypendia doktorskie otrzymywały trzy osoby, habilitacyjne – cztery.

Działalność dydaktyczną prowadziło 13 osób w 7 wyższych uczelniach Warszawy, Mazowsza, Gdańska i Radomia.

INFORMACJE OGÓLNE

Stan osobowy Instytutu z końcem roku zmniejszył się o 3 osoby i wynosi obecnie 54 osoby, w tym 46 pracowników naukowych i naukowo-technicznych. Na stanowisko docenta powołany został (1 czerwca 1994 r.) dr hab. B. Orłowski. Na stanowisko adiunkta powołano M. Affka, I. Arabas, J. Soszyńskiego i M. Troszyńskiego.

Instytut należy do kategorii A w systemie klasyfikacji Komitetu Badań Naukowych. Dotacja KBN na działalność statutową wyniosła łącznie 7 600 mln zł (w roku 1993: 3 770 mln zł). Na tzw. działalność ogólnotechniczną, obejmującą organizację sesji i sympozjów, utrzymanie biblioteki, koszty druku książek i czasopism, Instytut uzyskał dotację PAN w wysokości 255 mln zł (ok. 17% nakładów z roku 1993).

Jerzy Dobrzycki
(Warszawa)